

บทที่ 3

วัฒนธรรมด้านดนตรีไทยกับสังคมไทยสมัยรัตนโกสินทร์

ดนตรีไทยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นการสืบเนื่องวัฒนธรรมการดนตรีมาจาก กรุงศรีอยุธยาและกรุงธนบุรี ไม่ว่าจะในส่วนเครื่องดนตรี การประสมวง หรือเพลงที่ใช้บรรเลง พัฒนาการที่นำไปสู่รูปแบบเฉพาะของสมัยรัตนโกสินทร์ ได้ปรากฏขึ้นอย่างค่อยเป็นค่อยไป ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 เป็นต้นมา

การปรับปรุงเปลี่ยนแปลง หรือเพิ่มเติมเครื่องดนตรีบางชนิดในแต่ละรัชกาล ไม่เพียงแต่เป็นการขยายขอบเขตของการบรรเลงดนตรีไทยให้กว้างขวางขึ้น แต่ยังส่งผลต่อรูปแบบการประสมวงดนตรีให้เปลี่ยนแปลงตามไปด้วย เช่น การประดิษฐ์ฆ้องวงเล็ก และระนาดทุ้ม ขึ้นในรัชกาลที่ 3 ทำให้เกิดการประสมวงปี่พาทย์ ในรูปแบบที่เรียกว่า เครื่องคู่ (หมายถึงฆ้องวงเล็กบรรเลงคู่กับฆ้องวงใหญ่ และระนาดทุ้มคู่กับระนาดเอก) และการประดิษฐ์ระนาดทอง หรือระนาดเอกเหล็ก กับระนาดทุ้มเหล็ก ในสมัยรัชกาลที่ 4 ก็ส่งผลให้เกิดการประสมวงปี่พาทย์เครื่องใหญ่ขึ้น เป็นต้น

ในด้านของเพลงที่ใช้ เดิมการบรรเลงและขับร้องนิยมเพียงเพลงในอัตรา 2 ชั้น ยกเว้นการร้องเล่นสัทวา ซึ่งจะใช้ 3 ชั้น ในสมัยรัชกาลที่ 3 ได้เริ่มมีการนำเพลงอัตรา 3 ชั้น มาร้องส่งเป็นที่นิยมเรื่อยมาจนสมัยรัชกาลที่ 4 มีการนำเอาเพลง 2 ชั้น ที่มีอยู่มาขยายขึ้นเป็นเพลง 3 ชั้น หลายเพลง

ดนตรีไทยสมัยรัตนโกสินทร์มีหลักฐานที่บ่งถึงความสืบเนื่อง และพัฒนาการติดต่อกันมาโดยตลอด ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 ไม่ว่าจะเป็หลักฐานเกี่ยวกับการประดิษฐ์เครื่องดนตรีชนิดใหม่ ๆ การปรับปรุงการประสมวง การประดิษฐ์เพลงประเภทใหม่ รวมไปถึงหลักฐานเรื่องราวเกี่ยวกับนักดนตรีบางคน

ความรู้เกี่ยวกับวิชาการดนตรีไทย ที่ทำให้เราได้รู้และมองเห็นความเคลื่อนไหวของศิลปะแขนงนี้ในฐานะที่เป็นวัฒนธรรมอย่างชัดเจนขึ้น คือได้รับรู้ไม่เพียงแต่ข้อมูลเกี่ยวกับตัวการดนตรี หากยังได้รู้ถึงความเกี่ยวข้องระหว่าง ศิลปะกับคนกลุ่มต่าง ๆ ในสังคม และความสัมพันธ์ของสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนที่มาเกี่ยวข้องกัศิลปะนั้นด้วย มาเริ่มต้นอย่างเต็มรูปแบบ ในราวสมัยรัชกาลที่ 4 เป็นต้นมา ข้อมูลหลักฐานที่ปรากฏมาก

ขึ้นและชัดเจนขึ้นในช่วงรัชกาลนี้ เกิดจากการที่ดนตรีไทยได้กลายเป็นศิลปะที่ได้รับความนิยมและได้แพร่หลายไปในหมู่เจ้านาย และชนชั้นสูงอย่างกว้างขวาง และเป็นสภาพการณ์ที่ดำเนินไปจนตลอดรัชกาลที่ 4 และ รัชกาลที่ 7 เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองขึ้นใน พ.ศ.2475 จึงค่อยซบเซาลง

ดนตรีไทย ช่วงก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 โดยเฉพาะจากรัชกาลที่ 5 มีความผูกพันกับราชสำนักและชนชั้นสูงในสังคมไทยอย่างแนบแน่น เราจะเห็นถึงความนิยมแพร่หลายของดนตรีไทยในกลุ่มชนเหล่านี้ ปรากฏอยู่ในรูปของการมีวงดนตรีไทยเป็นของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นเจ้านายฝ่ายใน ในราชสำนัก เจ้านายฝ่ายหน้าที่เป็นเจ้าต่างกรม รวมไปถึงกระทั่งข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ วงในราชสำนักของเจ้านายฝ่ายในเป็นวงเครื่องสายหรือวงมโหรี อาทิ วงของพระวิมาดาเธอฯ และวงของพระราชชายา เจ้าดารารัศมี ส่วนวงของเจ้านายฝ่ายหน้ามักนิยมวงปี่พาทย์ อาทิ วงปี่พาทย์วงบูรพาของสมเด็จพระราชปิตุลาฯ วงของสมเด็จพระนริศรานุวัดติวงศ์ วงของกรมหมื่นทิวากรวงศ์ประวัติ วงของสมเด็จพระนครสวรรค์วรพินิต และวงของกรมหมื่นพิชัยมหิทธิโรคม ส่วนข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ที่มีวงปี่พาทย์ เช่น เจ้าพระยาเทเวศรวงศ์วิวัฒน์ (ม.ร.ว.หลาน กุญชร) และเจ้าพระยาธรรมาธิกรณบดี (ม.ร.ว.ป๋ม มาลากุล) เป็นต้น

ความนิยมที่จะมีวงดนตรีไทยไว้เป็นส่วนตัวของชนชั้นสูงเหล่านี้ มิได้มุ่งหมายเป็นเครื่องแสดงสถานภาพทางสังคม จะเห็นว่ามีพระบรมวงศ์หลายพระองค์ที่ทรงมีพระทัยฝักใฝ่ ในทางการดนตรีไทยจริงจิ่งจนถึงกับทรงมีพระปรีชาสามารถทางการดนตรียิ่งไปกว่าการฟัง บางพระองค์ปรากฏว่าทรงบรรเลงเครื่องดนตรีบางชนิดได้เป็นอย่างดี อาทิ สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหมื่นทิวากรวงศ์ประวัติและ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต บางพระองค์ปรากฏว่าทรงมีความรอบรู้ทางการดนตรีอย่างลึกซึ้งจนถึงกับสามารถทรงแต่งเพลง ทรงควบคุมการบรรเลง และทรงจัดการบรรเลงได้ อาทิ สมเด็จพระนริศรานุวัดติวงศ์ ทรงจัดการบรรเลงปี่พาทย์แบบที่เรียกกันเวลาต่อมาว่า “ปี่พาทย์ดึกดำบรรพ์” และทรงนิพนธ์เพลงเขมรไทยโยค กรมหมื่นพิชัยมหิทธิโรคม ทรงนิพนธ์เพลงลาวดวงเดือน และกรมพระนครสวรรค์วรพินิต ทรงนิพนธ์เพลงแขกมอญบางขุนพรหม และเพลงอื่น ๆ อีกมาก ทั้งยังทรงจัดและควบคุมการบรรเลงวงโยธวาทิตของทหารได้เป็นอย่างดี

ปรากฏการณ์ที่สำคัญอีกประการหนึ่งในช่วงนี้คือ ระบบการอุปถัมภ์ในวงการดนตรีไทย ระบบนี้เกิดจากการที่ชนชั้นสูงที่ใฝ่ใจในดนตรีไทยมีความสนใจที่จะพัฒนาการบรรเลงให้ดียิ่งขึ้น มีการอุปถัมภ์นักดนตรีฝีมือเอกให้เข้าร่วมและฝึกสอนในวงของตน ให้ความสำคัญสนับสนุนในการผลิตผลงานหรือในการพัฒนาฝีมือการบรรเลง ซึ่งเป็นการแข่งขันกันทั้งทางตรงและทางอ้อม เมื่อมีปัจจัยพร้อมเช่นนี้ คือ มีผู้สนับสนุน โดยให้ความสำคัญทั้งในด้านการดนตรีและเศรษฐกิจทั้งยังมี "เวที" ที่จะแสดงผลงานอย่างเต็มที่ ดนตรีไทยช่วงนี้จึงมีพัฒนาการทางวิชาการดนตรีอย่างสูง เกิดนักดนตรีอาชีพ (Professional Musician) ซึ่งเป็นกลุ่มคนภายใต้ระบบอุปถัมภ์ที่มีส่วนสำคัญในการสร้างความเจริญให้แก่วงการดนตรีไทยอย่างมากมาชดเชยคนตรีเหล่านี้ส่วนใหญ่มาจากสามัญชนที่มีความรู้ และฝีมือในทางดนตรีจากที่เคยทำงานดนตรีเพื่อหารายได้ กลับกลายมาเป็นการทำงานเพื่อศิลปะการดนตรีอย่างจริงจัง นักดนตรีที่เข้าสู่ระบบอุปถัมภ์จะแบ่งเป็น 2 กลุ่มคือ นักดนตรีที่เข้าอยู่ในอุปถัมภ์ของกษัตริย์ กับนักดนตรีในอุปถัมภ์ของเจ้าต่างกรม นักดนตรีในอุปถัมภ์ของพระมหากษัตริย์จะมีสถานภาพเป็นข้าราชการ ขึ้นกับหน่วยงานที่ควบคุมทางด้านนี้เช่น กรมมหรสพ ได้รับบรรดาศักดิ์และราชทินนาม ส่วนนักดนตรีที่อยู่ในอุปถัมภ์ของเจ้าต่างกรมอาจได้รับตำแหน่งในฐานะมหาดเล็ก เช่น ตำแหน่งจางวาง ในช่วงรัชกาลที่ 6 ระบบอุปถัมภ์ในการดนตรีขยายตัวขึ้นอย่างใหญ่หลวง กรมมหรสพมีการบัญญัติราชทินนามสำหรับพระราชทานแก่นักดนตรีของกรมฯ เพิ่มขึ้นจากที่เคยมีมาแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ถึงกว่า 50 ชื่อ เช่น ศรีวาทีด สนิชิวาทิน พิณบรรเลงราช พาทยบรรเลงรมย์ ผสมสังคีต ประณีตวรศัพท์ คนทรพรพาที ดนตรีบรรเลง เพลงไพเราะ เพราะสำเนียง เสียงเสนาะกรรณ สรรเพลงสรวง เป็นต้น และในส่วนของวงปีพาทย์เจ้าต่างกรมที่มีชื่อเสียงก็มีการอุปถัมภ์นักดนตรีฝีมือเอกไว้เป็นมหาดเล็ก หรือข้าราชการบริพารในพระองค์ อาทิ จางวางสร แห่งวงปีพาทย์วังบูรพา หรือ จางวางทั่ว แห่งวงปีพาทย์วังบางขุนพรหม

ผลของความผูกพันอย่างแนบแน่นระหว่างดนตรีไทยกับราชสำนักและชนชั้นสูง ทำให้ดนตรีไทยในช่วงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 พัฒนา และกำหนดแนวทางของตัวเอง

ดนตรีไทยที่เกิดขึ้นและมีพัฒนาการอยู่ในสภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมเฉพาะในช่วงเวลานั้น คือ ในสภาพวิถีชีวิตความเป็นอยู่ และระสนิยมของกลุ่มชนชั้นสูง ซึ่งมักจะสร้างวัฒนธรรมเฉพาะกลุ่มของตนขึ้นใช้ อาทิ ภาษา การแต่งกาย หรือกิริยา

ท่าทาง สภาพเช่นนี้มีผลให้ดนตรีไทยเปลี่ยนแปลงจากลักษณะเดิมไปสู่สภาพที่ละเอียด ซับซ้อนขึ้น ไม่ว่าจะเป็นโครงสร้างของเพลงท่วงทำนอง หรือเทคนิคการขับร้องและ บรรเลง ปรากฏการณ์ของวงการดนตรีไทยในระยะดังกล่าว อาทิ ความเฟื่องฟูของเพลง เถา แสดงให้เห็นถึงลักษณะของการดนตรีแบบใหม่ ที่ได้รับการพัฒนาอย่างประณีต ละเอียดอ่อน และสอดคล้องกับรสนิยมและการใช้ดนตรีในชีวิตของคนกลุ่มนี้

ดนตรีไทยอีกส่วนหนึ่ง ได้แก่ดนตรีไทยที่เกี่ยวข้องกับชีวิตสามัญชนในสังคมไทย ทั่ว ๆ ไป ดนตรีไทยแบบนี้จะปรากฏอยู่ใน 2 สถานการณ์ คือ ในพิธีกรรมต่าง ๆ อาทิ งานโกนจุก งานบวช งานแต่งงาน หรืองานศพ และในศิลปะการแสดง อันได้แก่ โขน ละคร ลิเก เป็นต้น

ดนตรีไทยประเภทหลังนี้มีวัดเป็นองค์กรที่ทำหน้าที่คล้ายผู้อุปถัมภ์ที่สำคัญ เนื่องจากชุมชนไทยสมัยก่อนมีวัดเป็นศูนย์กลาง ชีวิตของชาวบ้านหรือสามัญชนทั่วไปจะ เกี่ยวข้องใกล้ชิดอยู่กับวัดเสมอ และต่างก็ต้องพึ่งพาอาศัยกันในเรื่องของสังคม เช่น การ ทำบุญในโอกาสต่าง ๆ การฉลองเทศกาลต่าง ๆ ก็ใช้วัดเป็นสถานที่สำหรับชุมนุมจัดงาน ร่วมกัน ในโอกาสเหล่านี้เองที่จะมีดนตรีไทยปรากฏร่วมอยู่ อาจเป็นการประโคม หรือ บรรเลงในการทำบุญ หรือมีฉะนั้นก็เป็นการบรรเลงประกอบกับการแสดงต่าง ๆ ที่จัดให้ มีขึ้น

รศ.นพ.พูนพิศ อมาตยกุล (อาจารย์ประจำคณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล) ได้เสนอความคิดเกี่ยวกับสามเหลี่ยมแห่งบ้าน วัด และวัง อันได้แก่ ความสัมพันธ์ ระหว่าง ประชาชน ศาสนา และผู้ปกครอง ที่ยึดเหนี่ยวกันและกันไว้ ความสัมพันธ์นี้ ได้มีส่วนอย่างสำคัญ ในการหล่อเลี้ยงศิลปวัฒนธรรมแขนงต่าง ๆ ของชาติ ซึ่งก็รวมทั้ง ดนตรีไทยด้วย

วัดมีส่วนอย่างมากในการอุปถัมภ์ค้ำจุนดนตรีไทย "...เมื่อมีคนเก่งทางดนตรี และ นาฏศิลป์ขึ้นในบ้าน โอกาสที่จะแสดงให้คนรู้จักคราวละมาก ๆ บ้านนั้นก็จำเป็นต้องพึ่ง วัด มีการว่าจ้างให้เข้าไปแสดงในงานวัด หรือแสดงให้แก่วัดเพื่อวัดได้ประโยชน์ และ ชาวบ้านก็ดีใจเพราะได้บุญ วัดและบ้านจึงพึ่งพาอาศัยกันในเรื่องดนตรีและนาฏศิลป์เป็น อย่างดีเสมอมา..."

การเปลี่ยนแปลงการปกครอง จากสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นระบอบประชาธิปไตย ในปี พ.ศ.2475 เป็นเหตุการณ์ที่ส่งผลกระทบต่อวงการดนตรีไทยอย่างมาก ด้วยเหตุที่ การดนตรีไทยที่ดำเนินอยู่ในสังคมก่อนหน้านั้น มีจุดศูนย์กลางที่สำคัญอยู่ในกรุงเทพ

มหานคร และอยู่ในสถานะที่ผูกพันกับกลุ่มพระราชวงศ์ และชนชั้นสูงในสังคมอย่างแน่นแฟ้น คนกลุ่มที่ให้การอุปถัมภ์คนตรีไทยอยู่นี้ก็คือกลุ่มผู้ปกครองเก่า ที่เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองขึ้น ได้ถูกกลุ่มผู้ปกครองใหม่ อันประกอบด้วยสามัญชนที่เป็นทหารและพลเรือนลิดรอนสิทธิและอำนาจที่เคยมีลง ไม่ว่าจะป็นด้านการปกครอง การเมือง หรือเศรษฐกิจ วิถีชีวิตของชนชั้นสูงผู้ปกครองเก่าต้องเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก และคนตรีไทยซึ่งเคยเจริญรุ่งเรืองอยู่ในส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของคนกลุ่มนี้จึงต้องหยุดชะงักลง พร้อมกับหันเหไปสู่ทิศทางใหม่ในสังคมแบบใหม่

รัฐหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองรัฐบาล ได้เข้ารับหน้าที่เป็นผู้อุปถัมภ์การคนตรีไทยสืบแทนจากพระมหากษัตริย์ โดยการรับโอนกิจการกรมมหรสพเข้ารวมกับกรมศิลปากร ในการนี้นักคนตรีไทยจากระบบอุปถัมภ์เดิมส่วนหนึ่ง คือ นักคนตรีในอุปถัมภ์ของกษัตริย์ จึงถูกถ่ายเทเข้าอยู่ในระบบราชการ ในขณะที่นักคนตรีไทย ที่เคยอยู่ในความอุปถัมภ์ของชนชั้นสูงอื่น ๆ ต้องเปลี่ยนแปลงการทำงานของตน นักคนตรีไทยที่เข้าระบบราชการ ประสบปัญหาจากทัศนคติของรัฐบาลซึ่งเป็นผู้อุปถัมภ์ใหม่ ที่ไม่มีความเข้าใจในศิลปะการคนตรีและละครและความสามารถของศิลปิน “หลวง” เหล่านี้ ในการโอนกรมมหรสพจากกระทรวงวังขึ้นกับกรมศิลปากรในปี พ.ศ. 2478 นั้น ปรากฏว่ามีการจัดให้ศิลปินจากกรมมหรสพได้เรียนวิชาสามัญ ด้วยเหตุผลว่า

“.....แต่เดิมมานักศิลปะของเราไม่ได้รับการศึกษาทางวิชาสามัญ จึงเป็นเหตุให้ฐานะของนักศิลปะต่ำต้อย ไม่ได้รับการยกย่องเชิดชูเหมือนในนานาประเทศ และเมื่อขาดความรู้ในวิชาสามัญแล้วความรู้ในทางศิลปนั้นเองก็บกร่องไปด้วย.....” (หลวงวิจิตรวาทการ : 2478)

เหตุการณ์สำคัญยิ่งอีกช่วงหนึ่งต่อการคนตรีไทย เกิดขึ้นในช่วงประมาณปี พ.ศ. 2484 พระยาภูมิเสวิน นักคนตรีไทยคนสำคัญผู้หนึ่งได้กล่าวถึงเรื่องนี้ไว้ว่า

ในสมัยที่จอมพล ป.พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี ซึ่งเป็นเวลาที่สงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุดลงใหม่ ๆ เป็นสมัยที่เป็นหัวเลี้ยวหัวต่อของศิลปคนตรีไทยของเราเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเกือบจะถึงจุดจบของคนตรีไทยเราแล้ว..... เพราะในสมัยนั้นได้มี “รัฐนิยม” เกิดขึ้น ห้ามการบรรเลงคนตรีไทย ถ้าผู้ใดจะเล่นก็ต้องขออนุญาตจากกรมศิลปากรก่อน ในครั้งนั้นข้าพเจ้าไม่ขออนุญาตเล่น และเลิกเล่นคนตรีไทยมาเป็นเวลาหลายปี ครั้นจอมพล ป.หมดอำนาจลง สมัยต่อมา นายควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรี ท่านได้สั่งยกเลิก “รัฐ

นิยม” ของจอมพล ป. เสือ และในสมัยนี้เอง คนครีไทยก็มีที่ท่าว่าจะเจริญรุ่งเรืองขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม ก็ไม่รุ่งเรืองเหมือนดังแต่ก่อนและก็ยังล้มลุกคลุกคลานมาจนถึงปัจจุบันนี้ (ภูมิเสวินพระยา:2518)

เหตุการณ์รัฐนิยมนี้ นับเป็นการแสดงออกถึงการไม่ส่งเสริมและความไม่เข้าใจในการคนครีไทยของรัฐบาลระบอบประชาธิปไตยอีกครั้งหนึ่ง ในยุคนี้ นักคนครีไทยต้องประสบความเดือนร้อน ถึงกับเลิกอาชีพทางคนครีไทย และกระจัดกระจายกันไปทำงานเลี้ยงชีพตามแต่จะหาได้

การหลังไหลเข้ามาของวัฒนธรรมตะวันตกช่วงหลังสงครามโลก ครั้งที่ 2 ก็มี ส่วนให้ความนิยมคนครีไทยในสังคมลดถอยลงไปอีกระลอกหนึ่งหลังจากที่ “รัฐนิยม” ได้ถูกยกเลิกไป

แม้ว่ารัฐบาลจะไม่แสดงความกระตือรือร้นในการส่งเสริมคนครีไทยนัก นับแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครองปี 2475 เป็นต้นมา แต่เมื่อสภาพการณ์ทางคนครีไทยในสังคมภายนอกเสื่อมความนิยมลงอย่างมาก และนักคนครีไทยที่กระจัดกระจายรวมตัวกันไม่คิด กรมศิลปากรจึงกลายเป็นหน่วยงานที่มีบทบาทมากที่สุด ในฐานะหน่วยงานรัฐบาลที่รับผิดชอบด้านนี้โดยตรง และมีหน้าที่จะต้องคงไว้ซึ่งศิลปะของชาติแขนงนี้ ในฐานะที่เป็นผู้อุปถัมภ์อย่างเป็นทางการ

ในสังคมไทยปัจจุบัน เรามองเห็นความตื่นตัวในการอนุรักษ์และส่งเสริมคนครีไทยปรากฏอยู่ทั้งในภาครัฐบาลและเอกชน แต่หากจะกล่าวถึงสถานภาพของคนครีไทยในสังคมว่าเป็นเช่นใด จะต้องพิจารณาถึงโอกาสและสถานที่ที่เราจะได้พบเห็นคนครีไทยในชีวิตประจำวัน สำหรับสามัญชนที่ใช้ชีวิตอยู่อย่างปกติในสังคม จะมีโอกาสได้พบได้ยิน ได้ฟังคนครีไทยได้ในโอกาสต่างๆ ดังต่อไปนี้

คนครีไทยในพิธีกรรมต่าง ๆ ในอดีต คนครีไทยจะเป็นสิ่งที่ปรากฏควบคู่กับพิธีกรรมต่าง ๆ ในสังคมเสมอ โดยเฉพาะพิธีกรรมแห่งชีวิต ตั้งแต่ทำขวัญทารก งานโกนจุกงานบวช งานแต่งงาน และงานศพ นอกจากนี้ก็ยังปรากฏอยู่ในงานพิธีอื่นๆ ด้วย เช่น งานประเพณีหรืองานทำบุญในวาระต่าง ๆ ปัจจุบันลักษณะการดำเนินชีวิตและความ เป็นอยู่ของคนในสังคมได้เปลี่ยนไป ซึ่งมีผลกระทบต่อพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เคยมีขึ้น บาง พิธีอาจกล่าวได้ว่าเลือนหายไปจากสังคม เช่น พิธีแห่กล่อม ทำขวัญเด็กทารก หรือพิธีโกนจุก บางพิธีที่ยังคงมีอยู่มีการปรับเปลี่ยนไปตามสภาวะทางสังคมและเศรษฐกิจส่วนใหญ่ จะเป็นการทำอย่างรวบรัดขึ้น ดัดชั้นตอนที่ต้องเสียเวลาหรือเสียค่าใช้จ่ายโดยไม่จำเป็น

ออกไป เช่น งานบวชมักตัดการทำขวัญนาคออก งานแต่งงานรวบรัดให้เสร็จสิ้นภายในวันเดียว เป็นต้น โอกาสที่จะมีการบรรเลงปี่พาทย์ในงานทำขวัญนาค หรือบรรเลงมโหรีในการรดน้ำและกล่อมห่อหมกไป หรือมีฉะนั้นหากต้องการเสียงเพลงใช้วิธีเปิดเทปการบรรเลงมโหรีหรือปี่พาทย์ที่ต้องการได้ ซึ่งสะดวกและ ประหยัดกว่าการหาวงดนตรีมาบรรเลงจริง

ปรากฏการณ์สำคัญที่มีผลต่อการดนตรีไทยปัจจุบันเป็นอย่างยิ่งก็คือการที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเข้าร่วมกิจกรรมดนตรีไทยของนักศึกษาเมื่อทรงเข้าเรียนระดับอุดมศึกษาในคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และทรงมีพระราชกรณียกิจที่เกี่ยวข้องกับการดนตรีไทยมาโดยสม่ำเสมอจวบจนปัจจุบันไม่ว่าจะเป็นการทรงดนตรีไทย การเสด็จพระราชดำเนินทรงร่วมงานที่เกี่ยวกับการดนตรีหรือการที่ทรงสนับสนุนดนตรีไทยในวิถีต่าง ๆ ปรากฏการณ์นี้มีส่วนโน้มนำให้คนในสังคมหันมาให้ความสนใจต่อดนตรีไทยเพิ่มขึ้น ในหมู่นักศึกษาและเยาวชนมีความนิยมหัดเล่นดนตรีไทย และเข้าร่วมกิจกรรมดนตรีไทยมากขึ้น องค์กรทั้งภาครัฐบาลและเอกชนเริ่มสนใจและให้การสนับสนุนมากขึ้น หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องมีการจัดสรรงบประมาณเพื่อสนับสนุนกิจกรรมด้านนี้ สถานีโทรทัศน์ของรัฐบาลได้ทำการถ่ายทอดงานดนตรีไทยที่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินทรงร่วมทั้งองค์กรเอกชนและรัฐบาล และองค์กรเอกชน ธนาคาร และ บริษัทห้างร้าน ได้เข้าร่วมสนับสนุนการจัดกิจกรรมทางดนตรีไทย สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงเป็นเสมือน “ดวงประทีป” ที่นำดนตรีไทยให้เจริญขึ้นได้ในสังคมไทยปัจจุบัน และในวาระที่ทรงมีพระชนมายุครบ 36 พรรษา ในปี พ.ศ.2534 รัฐบาลโดยกรมชนารักษ์ได้จัดทำเหรียญกษาปณ์ที่ระลึก ในฐานะที่ทรงเป็น “องค์อุปถัมภ์ดนตรีไทย” ด้วย

ในแง่ของการสร้างสรรค์ ปรากฏว่ามีนักดนตรีบางกลุ่มได้รวมตัวกันเพื่อสร้างสรรค์ผลงานด้านดนตรีไทยลักษณะใหม่ขึ้น เช่นการแต่งเพลงใหม่ ๆ การนำเครื่องดนตรีสากลมาบรรเลงร่วมกับเครื่องดนตรีของไทยและ มีการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาช่วยในการบันทึกเสียง เหล่านี้เป็นการสร้างสรรค์ความแปลกใหม่ให้แก่การดนตรีไทยและเพลงไทย ซึ่งมีผลสามารถเรียกความสนใจจากคนกลุ่มที่ไม่เคยฟังเพลงไทยได้ดี

(วิมาลา ศิริพงษ์ : 2534)

ความสัมพันธ์ระหว่างคนไทยกับสังคมไทย

แบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ พิธีหลวง กับพิธีของประชาชน

1. พิธีหลวง

พระราชพิธีในส่วนพระมหากษัตริย์ ในสมัยกรุงศรีอยุธยา มีพระราชประเพณี สมโภชพระราชโอรส และพระราชธิดาไว้ถึง 10 ครั้ง

1. เมื่อประสูติแล้วได้ 3 วัน โปรดให้สมโภชครั้งหนึ่ง
2. เมื่อประสูติได้ 1 เดือน โปรดให้สมโภชขึ้นพระอู่ครั้งหนึ่ง
3. เมื่อพระชันษาราว 7 เดือน 8 เดือน 9 เดือน คือเมื่อพระชนม์ขึ้น โปรดให้สมโภชครั้งหนึ่ง
4. เมื่อพระชันษาล่วงขวบหนึ่งแล้ว เมื่อพระกุมารนั้นทรงพระดำเนินได้ โปรดให้สมโภชอีกครั้งหนึ่ง
5. เมื่อพระชันษาล่วง 3 ขวบแล้ว พระราชกุมารลงทรงน้ำได้ โปรดให้สมโภชครั้งหนึ่ง
6. เมื่อพระชันษาได้ 9 ขวบบ้าง 10 ขวบบ้าง 11 ขวบบ้าง ให้ทำพระราชพิธีโสกันต์ โปรดให้สมโภชครั้งหนึ่ง
7. เมื่อพระชันษาได้ 13 ขวบ ถ้าเป็นพระราชโอรสทรงผนวชสามเณร ถ้าเป็นพระราชธิดาทรงผนวชช โปรดให้สมโภชครั้งหนึ่ง
8. เมื่อพระชันษาได้ 16 หรือ 17 หรือ 18 หรือ 19 ทำพิธีวิวาห์มงคล โปรดให้สมโภชครั้งหนึ่ง
9. เมื่อพระชันษาได้ 21 (ถ้าเป็นพระราชกุมาร) ทรงผนวชเป็นพระภิกษุ โปรดให้สมโภชครั้งหนึ่ง
10. เมื่อพระชันษาได้ 25 ทำพิธีเบญจภิเษก คือทำพิธีเบญจเพส โปรดให้สมโภชครั้งหนึ่ง

พระราชพิธีต่าง ๆ เหล่านี้ ต่อมาพระราชวงศ์ทรงโปรดเกล้า ๆ ให้แก้ไขตัดทอน และยกเลิกเป็นบางพระราชพิธีตามกาลสมัย ตามที่ได้ปฏิบัติกันมาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์นี้ เริ่มตั้งแต่แรกประสูติคือ เมื่อพระมหาดิของพระมหากษัตริย์ทรงพระครรภ์แก่ ไก่จะประสูติ บรรดาเจ้าหน้าที่ประโคม คือ แคร่ สังข์ และปี่พาทย์ต้อง

มาประจำอยู่ ณ บริเวณใกล้เคียงเพื่อจะได้ประ โคมเมื่อถึงเวลาประสูติ แต่ในสมัยปัจจุบัน การสื่อสารและคมนาคมเจริญขึ้นทั้งสูติแพทย์มีความรู้ทายเวลาที่ประสูติได้อย่าง แม่นยำ จึงไม่ต้องมานอนเฝ้าอยู่อย่างโบราณ เพียงแต่โทรศัพท์แจ้งวันเวลาที่ประสูติ เจ้าหน้าที่ต่าง ๆ มาเตรียมพร้อมได้ทัน โดยเจ้าหน้าที่ฉีดยิ่งชัย แครสังข์และปีพาทย์ จะ ต้องมาเตรียมพร้อมที่จะบรรเลงได้ในทันทีอยู่ ณ บริเวณใกล้เคียงพอสมควร ในปัจจุบัน ภายนอกยังมีปืนใหญ่ของทหาร เตรียมที่จะยิงค่านับและแตรวงสำหรับที่จะบรรเลงอีกวง หนึ่ง เมื่อได้รับสัญญาณจากแพทย์ และสำนักพระราชวังแล้ว ฉีดยิ่งชัยจะเริ่มขึ้น แครสังข์ และปีพาทย์บรรเลงขึ้นพร้อมกัน ปีพาทย์จะบรรเลงเพลงสาธุการ ถ้าหากว่าเป็นพระราชกุมารปืนใหญ่จะยิงค่านับอีก 21 นัด และแตรวงบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมีอีกด้วย การบรรเลงดนตรีในขณะประสูติพระราชกุมารนี้บรรเลงอยู่เพียงครั้งเดียวเท่านั้นเป็นเสร็จ งาน

ครั้นพระราชกุมารมีพระชนมายุได้ 1 เดือน หรือนานั้นเล็กน้อยจะมีพระราชพิธี เรียกว่า “พระราชพิธีสมโภชเดือนและขึ้นพระอู่”

พระราชพิธีนี้จะประกอบด้วยทางพุทธศาสนาและพิธีพราหมณ์ เริ่มต้นด้วยมี พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์วันหนึ่ง รุ่งขึ้นพระสงฆ์ที่เจริญพระพุทธมนต์ ฉันทอาหาร บิณฑบาต เสร็จแล้วจึงเป็นพิธีพราหมณ์ โดยหัวหน้าพราหมณ์จะประกอบพิธีทำน้ำสรง ที่ชั้นพระตำหนัก พระมหากษัตริย์จะทรงหลังพระเต้าน้ำ พระพุทธมนต์ลงไปชั้นพระ ตำหนักนั้น และหัวหน้าพราหมณ์จะลอยกรงกึ่ง ปลาเงิน ปลาทอง และมะพร้าวอ่อน มะพร้าวเงิน ลงในชั้นพระตำหนักนั้น ครั้นถึงพระฤกษ์ พระมหากษัตริย์จะทรงหลังน้ำ พระมหาสังข์พระราชทานแก่พระราชกุมาร แล้วทรงจรดพระกรรไกรไทยขลิบพระเกศา ทรงหลังน้ำพระพุทธมนต์ เทพมนต์จากพระเต้าพระราชทาน แล้วทรงผูกด้ายพระขวัญ ทรงเจิม พระราชทานแก่พระราชกุมาร ขณะนี้พระสงฆ์จะได้เจริญไชยมงคลคาถา พราหมณ์เป่าสังข์ พนักงานภูษามาลาแกว่งบัณเฑาะว์ ชาวพนักงานประโคม ฉีดยิ่งชัย สังข์แตร และปีพาทย์ แล้วพระมหากษัตริย์ทรงประเคนจตุปัจจัยไทยธรรมแก่พระสงฆ์ พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา ถวายอดิเรก ถวายพระพรลาไปรับพระราชทานฉันทอาหาร ณ ที่อีกแห่งหนึ่ง ต่อจากนั้นหัวหน้าพราหมณ์จะถวายน้ำพระเทพมนต์ที่พระหัตถ์ของ พระราชกุมาร และแขวนพระอู่ปลาดพระอู่ วางเครื่องมงคลราชพิธีลงในพระอู่ รดน้ำ สังข์และเจิมพระอู่ พระมหากษัตริย์ทรงวางราชกัณฑ์พระราชทานตามขัตติยราชประเพณี ลงในพระอู่ แล้วให้เชิญพระราชกุมารลงบรรทมในพระอู่ หัวหน้าพราหมณ์อ่านเวทย์ ขับ

มุลาคณีสรรเสริญเปิดศิวาลัยไกรลาส และถวายแห่กล่อม พนักงานภูษามาลาแกว่ง บัณเฑาะว์ ชาวพนักงานประโคมฆ้องชัย สังกข์ แตร และปี่พาทย์จะบรรเลงเพลงสาธุการ อีกครั้งหนึ่ง ต่อจากนั้นพราหมณ์จะเบิกแว่นเวียนเทียนสมโภช ปี่พาทย์จะบรรเลงเพลง เรื่องทำขวัญตามลำดับจนกว่าจะเสร็จพิธี

ครั้นพระราชกุมารมีพระชนมายุครบ 9 พรรษา จะมีพระราชพิธีลงทรง และเฉลิม พระปรมาภิไธยอีกครั้งหนึ่ง พระราชพิธีลงทรงนั้น บางรัชกาลตัดออกเหลือแต่เฉลิมพระ ปรมาภิไธยพิธีเดียว เพราะพระราชพิธีลงทรงนั้น จะต้องเป็นพระราชพิธีที่จะต้องก่อสร้าง สิ่งอุปกรณ์ใหญ่โตหลายอย่าง เช่น แพรสำหรับลงทรง ซึ่งจะสร้างขึ้นในลำแม่น้ำหน้า พระราชวัง เป็นต้น และเมื่อถึงงานพระราชกุมารจะต้องเสด็จฟังพระพุทธรมนต์ถึง 3 วัน ทุก ๆ วันจะมีขบวนแห่ต่าง ๆ มากมาย ตามทางที่เสด็จจะมีวงปี่พาทย์ตั้งบรรเลงรายทาง อยู่ด้วย ปี่พาทย์ที่บรรเลงรายทางนี้ เวลาขบวนเสด็จผ่านมาจะบรรเลงเพลงกลม เมื่อถึง วันลงทรงพระมหากษัตริย์จะอุ้มพระราชกุมารและส่งให้เจ้านายซึ่งเป็นพระญาติผู้ใหญ่รับ พระกรต่อไป เสด็จไปยังที่ที่จัดไว้ สำหรับลงทรงตรงกลางแพ ที่สำหรับจะลงทรงนี้มีลูก กรงตาข่ายและผ้าขาวกันเป็นชั้น ๆ ตามลำดับและมีกุ่ม ปลา เงิน ทอง นาก และมะพร้าว ทอง มะพร้าวเงินลอยอยู่ด้วย ขณะที่เสด็จลงทรงนี้ เจ้าพนักงานประโคมดุริยางค์ดนตรี ก็จะประโคมขึ้นพร้อมกันกับพระสงฆ์สวดถวายชัยมงคลคาถา กรมพระแสงปืนต้นที่ ประจำคนตรี จะประโคมขึ้นพร้อมกันกับพระสงฆ์สวดถวายชัยมงคล อยู่นอกราชวัดร จะยิงปืนสัญญาณขึ้นพร้อมกัน เจ้าพนักงานทหารจะยิงสลุตถวาย 21 นัด

ครั้นเสร็จจากการลงทรงที่เพลงทรงแล้ว พระราชกุมารจะเสด็จมารับพระราช ทานน้ำพระมหาสังข์ และพระเต้าน้ำพระพุทธรมนต์ จากพระมหากษัตริย์ ต่อจากนั้นพระ ราชอาคัน และพระบรมวงศานุวงศ์ ผู้ใหญ่ฝ่ายหน้า ฝ่ายใน และเสนาบดีถวายน้ำพระ พุทธรมนต์แต่พระราชกุมารนั้นอีกครั้งหนึ่ง ปี่พาทย์ที่บรรเลงเวลาลงทรงนั้นจะบรรเลง เพลงลงทรงตั้งแต่ต้นเสด็จลงทรง ณ แผลงทรง จนกว่าจะเสร็จการทรงจึงจะหยุด

ส่วนพระราชพิธีเฉลิมพระนามนั้น ไม่มีอะไรมาก เริ่มด้วยจารึกพระสุพรรณบัฏ ซึ่งเจ้าหน้าที่กรมพระอาลักษณ์เป็นผู้จารึก แล้วศิลปินแกะพระราชลัญจกรอีกครั้งหนึ่ง ขณะนั้นพระสงฆ์จะเจริญชัยมงคลคาถา ไห่ลั่นฆ้องชัย พราหมณ์เป่าสังข์ พนักงาน ประโคมสังข์ แตร ดุริยางค์ บัณเฑาะว์ ปี่พาทย์บรรเลงด้วยเพลงมหาชัย แล้วเจ้าพนักงาน ตั้งบายศรีแก้ว ทอง เงิน พราหมณ์เบิกแว่นเวียนเทียนสมโภช ซึ่งปี่พาทย์จะบรรเลงเพลง เรื่องทำขวัญ วันรุ่งขึ้นจึงเป็นวันเฉลิมพระนาม โดยพระมหากษัตริย์เสด็จเป็นประธาน

และโปรดให้อาลักษณ์อ่านประกาศพระนามตามที่ได้ทรงแต่งตั้ง เมื่อได้ศุภฤกษ์พระมหากษัตริย์จะพระราชทานน้ำพระมหาสังข์แก่พระราชกุมาร และพระราชทานพระสุพรรณบัฏ พระราชัญจกร เครื่องราชอิสริยาภรณ์ และเครื่องราชอิสริยยศตามลำดับ ในพระราชพิธีนั้น ถ้าพระมหากษัตริย์จะ โปรดเกล้า ฯ ทรงแต่งตั้งพระราชกุมารองค์นี้เป็นมกุฎราชกุมารหรือรัชทายาทด้วย จะต้องมิพิธีถือน้ำอีกพิธีหนึ่ง โดยพระราชกุมารนั้นจะต้องถวายสัตย์สาบานต่อพระมหากษัตริย์ โดยพระมหากษัตริย์กับพระราชกุมารจะเสด็จไปยังมณฑลพิธี หัวหน้าพราหมณ์อ่านโอวาทแข่งน้ำแล้วเชิญพระแสงศร พระแสงราชศาสตราเท่งน้ำพระพิพัฒน์สัตยา พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ตั้งเวลา ขณะนี้พราหมณ์เป่าสังข์ ภูษามาลาแกว่งขี้เถ้าหัว พนักงานประโคมร้องขับ สังข์ แตร และปี่พาทย์บรรเลงเพลงสาธุการ เมื่อสุดเสียงประโคมแล้ว พระราชกุมารพระองค์นั้นจะต้องคริสต์ถวายสัตย์ปฏิญาณสาบานพระองค์ แล้วหัวหน้าพราหมณ์จึงเชิญน้ำพระพิพัฒน์สัตยาทูลเกล้า ฯ ถวายให้พระราชกุมารนั้นเสวย

พระราชพิธีโสกันต์ พระราชพิธีโสกันต์คือการตัดจุก ถ้าหากเป็นพระราชกุมารเมื่อพระราชกุมารนั้นมีพระชนมายุได้ 13 พรรษา หรือถ้าเป็นพระราชกุมารี เมื่อพระราชกุมารีนั้นมีพระชนมายุได้ 11 พรรษา จะต้องประกอบพระราชพิธีโสกันต์ พระราชพิธีโสกันต์นี้เป็นพระราชพิธีที่ใหญ่โตมโหฬารมาก เพราะจะต้องสร้างเขาพระสุเมรุจำลองอย่างแน่นหนา ซึ่งอาจจะมีผู้คนขึ้นไปบนภูเขานั้นได้ เพราะว่ามีพิธีที่จะประกอบบนภูเขานั้นหลายอย่าง พร้อมทั้งการละเล่นต่าง ๆ นานาอีกมากมาย ในสมัยนี้ไม่มีเจ้านายพระองค์ใดไว้พระเกศาจุกแล้ว เพราะฉะนั้นพระราชพิธีโสกันต์นี้จะต้องเลิกไปโดยปริยาย

พระราชพิธีทรงผนวช เนื่องด้วยพระมหากษัตริย์ของไทยทรงเป็นพระพุทธศาสนูปถัมภกทุกพระองค์ เจ้านายที่เป็นผู้ชายตลอดจนถึงองค์พระมหากษัตริย์ เมื่อมีพระชนมายุถึงกำหนดจะต้องทรงผนวชเป็นพระภิกษุ กำหนดที่จะทรงผนวชเป็นพระภิกษุได้ เมื่อมีพระชนมายุครบ 20 พรรษาบริบูรณ์ พิธีที่ทรงผนวชนี้ไม่แตกต่างอะไรกับพิธีของประชาชน เพราะจะต้องมีพระอุปัชฌาย์ พระกรรมวาจาจารย์ พระอนุสาวนาจารย์เช่นเดียวกัน โดยมากพระอุปัชฌาย์มักจะเป็นสมเด็จพระสังฆราชและส่วนพระกรรมวาจาและพระอนุสาวนาจารย์นั้น โดยมากมักจะเป็นสมเด็จพระราชาคณะ

และพระอุโบสถที่จะทรงผนวชก็เป็นอารามที่อยู่ในพระราชฐาน อย่างสมัยกรุงรัตนโกสินทร์นี้ เจ้านายที่ทรงผนวชนี้จะกระทำในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เพลงที่ปีพาทย์บรรเลงไม่มีอะไรมาก เมื่อเวลาที่พระมหากษัตริย์เสด็จมาบรรเลงเพลงช้า เมื่อเจ้านายพระองค์ที่ทรงผนวชทรงครองผ้าบรรเลงเพลงสตถุการ และเมื่อเสร็จพิธีเสด็จพระราชดำเนินกลับ บรรเลงเพลงกราวรำเท่านั้นเป็นเสร็จพิธี

งานพระเมรุ เมื่อพระมหากษัตริย์หรือพระอัครมเหสี สวรรคตหรือพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นผู้ใหญ่สิ้นพระชนม์ลง จะมีการประกอบพระราชพิธีพระบรมศพ โดยตั้งพระโกศ ๗ พระที่นั่งองค์ใดองค์หนึ่งตามแต่จะสมควร แล้วมีพระสวดพระอภิธรรมประจำ ก็มีทำบุญ 7 วัน 50 วัน และ 100 วันตามประเพณี ในการทำบุญ 7 วัน 50 วัน และ 100 วันนี้มีปีพาทย์บรรเลงประกอบพระราชพิธีโดยตลอด โปรดเข้าใจด้วยว่า ปีพาทย์ที่บรรเลงประกอบในพระราชพิธีนี้เป็นวงปีพาทย์หลวง ซึ่งบรรเลงเฉพาะประกอบพระราชพิธีเท่านั้น ไม่มีบรรเลงประโคม เพราะฉะนั้น การบรรเลงปีพาทย์ประกอบงานพระศพอย่างนี้ จึงบรรเลงเฉพาะเวลาพระขึ้นกับพระลง หรือเสด็จกลับเท่านั้น

เมื่อถึงวันออกพระเมรุ คืออัญเชิญพระบรมศพสู่เมรุซึ่งได้สร้างขึ้น ๗ สยามหลวง การบรรเลงปีพาทย์จะมีเพียงบรรเลงประกอบในเวลามีพระธรรมเทศนาเท่านั้น

พระมหากษัตริย์ของไทยเราดังแต่โบราณมาทุก ๆ พระองค์ทรงเป็นพุทธศาสนูปถัมภก ทรงเคร่งครัดอยู่ในพระพุทธศาสนา ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาเป็นพระราชกรณียกิจอย่างเคร่งครัดสืบต่อกันมา เพราะฉะนั้นพระราชพิธีที่จะกล่าวในอันดับแรกนี้ ก็จะกล่าวถึงพระราชพิธีที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา คือ

พระราชพิธีถวายผ้าพระกฐิน ทั้งที่พระมหากษัตริย์ได้เสด็จพระราชดำเนินทรงถวายผ้าพระกฐินด้วยพระองค์เอง และพระราชทานผ้าพระกฐินให้ผู้อื่นหนึ่งไปทอดแทนพระองค์ คนตรีที่จะกล่าวถึงในการทอดผ้าพระกฐินนี้ คือ วงปีพาทย์ วงปีพาทย์ที่จะบรรเลงประกอบราชพิธีถวายผ้าพระกฐิน ไม่ว่าพระมหากษัตริย์จะเสด็จพระราชดำเนินทรงถวายผ้าพระกฐินด้วยพระองค์เอง หรือเป็นกฐินพระราชทาน วงปีพาทย์จะต้องตั้งบรรเลงอยู่ ๗ บริเวณใกล้พระอุโบสถ แล้วแต่วัดใดจะมีสถานที่ใดเหมาะสมตรงไหน การบรรเลงวงปีพาทย์จะบรรเลงเมื่อพระมหากษัตริย์เสด็จพระราชดำเนินถึงบริเวณพระอุโบสถ หรือถ้าเป็นกฐินพระราชทานเมื่อประธานของงานผู้ได้รับพระราชทานผ้าพระกฐินนั้นมาถึงบริเวณอุโบสถ ถ้าวัดใดพระมหากษัตริย์เสด็จพระราชดำเนินโดยกระบวนพยุหยาตรา คนตรีที่บรรเลงประกอบในขบวนพยุหยาตรานั้นคือวงกลองชนะ ซึ่งมีปี่ชวา

เป่าดำเนินทำนองมีเปิงมางตีทำ และกลองชนะตีรับเป็นระยะ ๆ ไปจนตลอดทางกับมีแตรสังข์คอยเป่าเมื่อถึงหนทางที่เลี้ยวหรือแยกสำคัญอย่างหนึ่งจนถึงบริเวณวัด ถ้าเสด็จพระราชดำเนินโดยขบวนพยุหยาตราทางชลมารก จะมีเรือจัดเป็นขบวนริ้วพยุหยาตรา

ในขบวนเรือนี้จะมีเรืออยู่ 2 ลำ ลำหนึ่งเรียกว่า “เรือกลองใน” อีกลำหนึ่งเรียกว่า “เรือกลองนอก” คำว่า “เรือกลอง” นี้คือ เรือที่มีวงปี่ชวา กลองแขก บรรเลงอยู่ในลำเรื่อนั้น เมื่อเวลาขบวนพยุหยาตราเคลื่อนมาในลำน้ำ กลองแขกปี่ชวาจะบรรเลงสรรหามาตลอดทางทั้งในเรือกลองในและกลองนอกจนถึงท่าที่เรือพระที่นั่งจะเข้าเทียบท่าวงปี่ชวากลองแขกจึงเปลี่ยนบรรเลงเป็นเพลงแปลง จนเรือเข้าเทียบท่าสนิทจึงหยุด และเมื่อเสด็จพระราชดำเนินขึ้นวัดแล้ว เป็นหน้าที่ของวงปี่พาทย์ที่บรรเลงอยู่ ณ พระอุโบสถ

ในการบรรเลงปี่พาทย์ในการพระราชพิธีถวายเป็นพระราชกุศล มีวงแตรสังข์ของแผนกพระราชพิธีบรรเลงอยู่เป็นคู่กันด้วย เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินใกล้จะเข้าบริเวณพระอุโบสถ แตรสังข์ก็จะเริ่มเป่าขึ้น แล้วปี่พาทย์จะเริ่มบรรเลงต่อด้วยเพลงช้า จนกว่าจะทรงกราบพระพุทธรูปและประทับเรียบร้อยแล้วจึงหยุด

การที่จะเริ่มบรรเลงหรือจะหยุดนี้ สำหรับงานพระราชทานผ้าพระกฐิน มีกรณีพิเศษอยู่อย่างหนึ่ง คือ มีเจ้าหน้าที่ของสังฆการีคอยตีระฆังเป็นสัญญาณ เมื่อเสด็จถึงและประทับพระที่เรียบร้อยแล้ว เจ้าหน้าที่สังฆการีจะตีระฆังครั้งหนึ่ง ปี่พาทย์จะต้องหยุดอย่างเด็ดขาด โดยไม่ต้องระวังใดทั้งสิ้น คือ จะหยุดอย่างพร้อมกันเมื่อสุดสิ้นเสียงระฆัง ต่อมาเมื่อทรงจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย ก่อนที่จะทรงรับสั่งถวายผ้าพระกฐิน เจ้าหน้าที่สังฆการีจะตีระฆังสัญญาณครั้งหนึ่ง ปี่พาทย์จะบรรเลงเพลงสาธุการ ไปจนกว่าเจ้าหน้าที่สังฆการีจะตีสัญญาณอีกครั้งหนึ่ง ปี่พาทย์จะหยุดอย่างเด็ดขาดพร้อมกับเสียงระฆังสุดท้ายเมื่อได้ถวายผ้าพระกฐิน และอัญฐบริวารแก่พระภิกษุสงฆ์เสร็จเรียบร้อยแล้ว พระสงฆ์ได้ถวายอดิเรกและถวายพระพรลาแล้ว เมื่อจะเสด็จกลับเจ้าหน้าที่สังฆการีจึงตีระฆังอีกครั้งหนึ่ง ปี่พาทย์จะบรรเลงเพลงกราวรำ เมื่อเสด็จออกพ้นจากบริเวณพระอุโบสถไปถึงระยะพอสมควรแล้ว ปี่พาทย์จึงจะหยุด ในการหยุดครั้งหลังนี้ สังฆการีไม่ต้องตีระฆัง วงปี่พาทย์จะต้องพิจารณาเอาเองว่าสมควรจะหยุด เมื่อเสด็จไปถึงเพียงใดแค่นั้น

นี่เป็นวิธีบรรเลงปี่พาทย์ ประกอบพระราชพิธีถวายเป็นพระราชกุศล แม้จะเป็นกฐินพระราชทานคือกฐินที่ได้โปรดเกล้าฯ พระราชทานผ้าพระกฐินให้ผู้ใดผู้หนึ่งไปทอดแทนพระองค์ การบรรเลงปี่พาทย์จะเป็นไปโดยนัยเดียวกันนี้ คือเมื่อประธานผู้ได้รับพระราช

ทานกฐินเข้าสู่พระอุโบสถ พอใกล้บริเวณพระอุโบสถ จะเริ่มบรรเลงเพลงช้าและเมื่อจุดรูปเทียนบรรเลงเพลงสาธุการ และเมื่อกลับจากพระอุโบสถบรรเลงเพลงกราวรำ และการหยุดจะเป็นไปในแนวเดียวกัน คือ มีเจ้าหน้าที่สังฆการีคอยตีระฆังเป็นสัญญาณ ซึ่งถือว่าเป็นวิธีปฏิบัติที่แปลกกว่าในงานพระราชพิธีอื่น ๆ

พระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ

พระราชพิธีนี้กระทำเป็น 2 วัน คือ วันแรกเป็นพระราชพิธีพืชมงคล โดยมีพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ธัญพืชที่จะประกอบในพิธีแรกนาในปีนั้น

ในพระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญนั้น ในสมัยโบราณ พระมหากษัตริย์เป็นผู้ทรงกระทำเอง แต่ในสมัยหลังต่อมาได้แต่งตั้งผู้แทนพระองค์ที่จะกระทำพิธีต่อไปตามขนบประเพณี เรียกว่า “พระยาแรกนา” ในวันที่เจริญพระพุทธมนต์พืชมงคลนี้ พระยาแรกนาจะมาเฝ้าอยู่ด้วย และรับพระราชทานน้ำพระมหาสังข์กับทรงเจิม เพื่อเป็นสิริมงคลแก่พระยาแรกนา พร้อมทั้งนางเทพีที่จะหาบข้าวสำหรับที่จะประกอบพระราชพิธีแรกนาขวัญ

การบรรเลงปี่พาทย์ในวันนี้ไม่มีอะไรมาก เมื่อเสด็จพระราชดำเนินถึงบรรเลงเพลงช้า ครั้นถึงเวลาที่ทรงจุดรูปเทียนบรรเลงเพลงสาธุการ และเมื่อเสร็จพิธีบรรเลงเพลงกราวรำตามปกติ รุ่งขึ้นเป็นวันแรกนา พิธีจะประกอบขึ้น ณ ที่ทุ่งนาหรือบริเวณใด บริเวณหนึ่งที่จัดเป็นบริเวณที่จะทำการแรกนา พระยาแรกนาพร้อมด้วยนางเทพีจะมายังบริเวณที่จะทำการแรกนา พระยาแรกนาพร้อมด้วยนางเทพีจะมายังบริเวณมงคลพิธี โดยจัดเป็นขบวนมีเครื่องอิสริยยศพร้อมมูลและมีวงกลองชนะ คือปี่ชวา เปิงมางและกลองชนะ บรรเลงมาตลอดทาง ปี่ชวาที่บรรเลงในเวลาที่พระยาแรกนาเดินทางมายังบริเวณมงคลพิธีนี้ โดยมากมักจะเป่าเพลงพระยาเดิน ในพระราชพิธีนี้ ถ้าพระมหากษัตริย์เสด็จทอดพระเนตรด้วย พระยาแรกนาจะต้องเข้าเฝ้าเพื่อขอพระบรมราชานุญาตประกอบพิธีต่อไป

ในสมัยโบราณนั้น ขณะที่พระยาแรกนาประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ตลอดจนเวลาใด เวลาหว่าน หรือกิจกรรมใด ๆ คนตรีปี่พาทย์มิได้บรรเลงอย่างใดเลย

ต่อมาในสมัยรัชกาลปัจจุบันนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงได้มีพระราชปรารภขึ้นกับพระราชครูวามเทพมุนีว่า ในพระราชพิธีนี้ไม่มีคนตรีบรรเลงรู้สึกเจ็บเหงาเกินไป จึงได้มีพระกระแสรับสั่งแก่พระราชครู ๆ ให้มาบอกกับอาจารย์มนตรี ตราโมท

ให้หาทางบรรเลงดนตรีในเวลาที่เหมาะสมปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านั้น เมื่อพระราชครู ฯ ได้มาแจ้งแก่อาจารย์มนตรี ตราโมทว่ามีพระราชประสงค์อย่างนั้น อาจารย์มนตรี ตราโมทจึงได้คิดบรรจเพลงสำหรับปีพาทย์บรรเลงประกอบกับพระราชพิธีเหล่านั้นตามพระราชประสงค์ และเมื่อถึงงานแรกนาในปีต่อมาเมื่อมีหมายสั่งให้ปีพาทย์บรรเลงประกอบพระราชพิธีแรกนาขวัญ วงปีพาทย์จึงได้บรรเลงเพลงตามที่อาจารย์มนตรี ตราโมทได้บรรจไว้ดังนี้

เมื่อเวลาที่พระยาแรกนาอธิษฐานเลือกฝ้านุ่ง ซึ่งมีอยู่ 3 ขนาดว่าจะได้ฝ้านุ่งขนาดกว้างหรือขนาดกลาง หรือขนาดแคบนั้น ให้บรรเลงเพลงสาธุการ ครั้นเมื่อพระยาแรกนาเริ่มประกอบพิธีไถ ในการไถรี 3 รอบแรกนั้น ให้บรรเลงเพลงเชิดฉาน ครั้นไถคะโดยขวางอีก 3 รอบ ให้บรรเลงเพลงโคมเวียน ครั้นเมื่อพระยาแรกนาได้ไถคะหรือไถกลมครั้งสุดท้าย 3 รอบ โดยหว่านธัญพืชไปด้วยพร้อม ๆ กัน ให้บรรเลงเพลงปลูกต้นไม้ จนกว่าจะเสร็จพิธี ในเวลาที่บรรเลงเพลงต่าง ๆ ประกอบการไถของพระยาแรกนานั้นแต่แรกสังข์จะบรรเลงเป็นระยะ ๆ เมื่อไถไปจนรอบหนึ่ง ส่วนพิธีกรรมต่อไป เช่น นำพระโคไปเลี้ยงกินอาหารหรือพิธีกรรมอื่น ๆ ปีพาทย์ไม่ต้องบรรเลงเลย จนกว่าจะถึงเวลาเสด็จพระราชดำเนินกลับ จึงบรรเลงเพลงกรวารา ส่งท้ายอีกครั้งหนึ่งเป็นเสร็จพิธี

2. พิธีของประชาชน

ประชาชนชาวไทยทั่วไปถือพุทธศาสนา เพราะฉะนั้นพิธีที่จะกล่าวต่อไปนี้จึงเป็นพิธีในทางพุทธศาสนา

พิธีทอดกฐิน การทอดกฐินของประชาชนชาวไทยนั้นเป็นพิธีที่กระทำกันอย่างสนุกสนาน เพราะภูมิประเทศภาคกลางเป็นที่ราบลุ่ม ในเดือนซึ่งเป็นเทศกาลทอดกฐินจึงเป็นฤดูน้ำเหนือหลาก เพราะฉะนั้น งานทอดกฐินของประชาชนชาวไทยจึงได้ตกแต่งเรือองค์กฐินอย่างงดงามสะสวย ตกแต่งด้วยธงทิวและเครื่องประดับประดาต่าง ๆ ในเรือองค์กฐินนี้มีผ้าไตร ซึ่งถือว่าเป็นองค์กฐิน พร้อมด้วยเครื่องบริขารที่ถวายพระสงฆ์ และมีวงปีพาทย์อยู่ในเรือเพื่อบรรเลงในเวลาแห่กฐิน ครั้นเมื่อทุกสิ่งเสร็จเรียบร้อยจึงออกเรือองค์กฐินไปตามลำน้ำ เพื่อให้ประชาชนที่ผ่านไปได้อนุโมทนาซึ่งถือว่าเป็นกุศลอย่างหนึ่ง

ในการบรรเลงปีพาทย์เวลาที่เรือกฐินออกเดินทางในลำน้ำนี้ ปีพาทย์จะบรรเลงเพลงกลม เพลงกลมเป็นเพลงหน้าพาทย์ ประกอบกิริยาไปมาของเทพดาชั้นสูง ในการ

บรรเลงเพลงกลมประกอบการแห่กฐินนี้สมมติว่า ในขณะที่เรือกฐินต้องลอยไปตามลำน้ำนี้มีเทพยดาผู้สูงศักดิ์ได้มาอนุโมทนา และร่วมไปในเรือลำนี้ด้วย เมื่อเรือกฐินได้ถึงหน้าวัดที่จะทอดแล้ว จึงได้เข้าเทียบท่าขนเครื่ององค์กฐินและบริวารต่าง ๆ ขึ้นวัดเตรียมพิธีที่จะถวายผ้าพระกฐินตามประเพณี ครั้นประธานหรือท่านเจ้าของกฐินพร้อมด้วยสัปบุรุษและผู้ร่วมในการกุศลนี้ได้กล่าวถวายผ้าพระกฐินตามแบบแผนเสร็จแล้ว พระสงฆ์ก็ได้กระทำพิธีการตามแบบแผนจนเรียบร้อย พอถึงเวลาที่พระสงฆ์ครองผ้าไตรจีวรปีพาทย์จะบรรเลงเพลงสาธุการ ครั้นได้ถวายสิ่งของต่าง ๆ แก่พระภิกษุสงฆ์ และพระสงฆ์ให้ยลาสัพพีเสร็จเรียบร้อยแล้ว เป็นอันเสร็จพิธี ปีพาทย์จะบรรเลงเพลงกราวรำอีกครั้งหนึ่ง

พิธีมีเทศน์มหาชาติ คือ เทศน์มหาเวสสันดรชาดก การมีเทศน์มหาชาตินี้ถือว่าเป็นพิธีใหญ่อีกพิธีหนึ่ง ชาวบ้านมักจะมาช่วยตกแต่งศาลาการเปรียญในวันใดวันหนึ่งที่จะเป็นที่มียเทศน์มหาชาติ โดยใช้ต้นกล้วย ต้นอ้อยแต่งเป็นป่าต่าง ๆ และดูแล้วงดงาม การมีเทศน์มหาชาตินั้นโดยมากมักจะแบ่งกันเป็นเจ้าของกัณฑ์ กนละกัณฑ์ ๆ ไป เพราะเทศน์มหาชาติมีทั้งหมดถึง 13 กัณฑ์ด้วยกัน กัณฑ์ของผู้ใด ผู้นั้นจะเป็นผู้ถวายเครื่องกัณฑ์และไทยทานต่าง ๆ แก่พระสงฆ์ที่เทศน์ในกัณฑ์นั้น ส่วนปีพาทย์จะเริ่มบรรเลงเพลงโหมโรงก่อนถึงเวลาเทศน์ เพลงโหมโรงนี้ถ้าหากว่าเป็นการเริ่มงานเป็นอันดับแรกจะต้องโหมโรงครบถ้วนทั้งหมด แต่ถ้ามีงานอื่นมาก่อนแล้วจึงมีเทศน์มหาชาติ การบรรเลงโหมโรงนี้จะใช้แต่เพียงเพลงกราวในกับเชิดเท่านั้น ในเวลาที่เทศน์และเทศน์จบ ปีพาทย์จะต้องบรรเลงประกอบโดยตลอดทุก ๆ กัณฑ์ เพลงที่บรรเลงประกอบเทศน์มหาชาตินี้เป็นเพลงหน้าพาทย์ประกอบกิริยาตามเนื้อเรื่องที่มีอยู่ในกัณฑ์นั้น ๆ เป็นระจำทุก ๆ กัณฑ์ ส่วนเวลาพระขึ้นธรรมาสันนั้น ปีพาทย์จะบรรเลงเพลงสาธุการทุก ๆ กัณฑ์ไป เป็นการบรรเลงประกอบกิริยาน้อมนมัสการพระรัตนตรัยของเจ้าของกัณฑ์ และผู้ร่วมการกุศลอันนี้

เมื่อพระเทศน์จบลงแต่ละกัณฑ์ ปีพาทย์จึงจะบรรเลงเพลงหน้าพาทย์ประจำกัณฑ์ โดยอาศัยการดำเนินเรื่องของกัณฑ์นั้น ๆ เป็นกิริยาที่จะบรรเลงประกอบ ดังจะกล่าวต่อไปเป็นกัณฑ์ ๆ ดังนี้

เมื่อจบกัณฑ์ทศพร ปีพาทย์จะบรรเลงเพลงสาธุการ เมื่อจบกัณฑ์หิมพานต์ ปีพาทย์จะบรรเลงเพลงดวงพระธาตุ เมื่อจบกัณฑ์ทานกัณฑ์ ปีพาทย์จะบรรเลงเพลงเรื่องพระยาโสภณ เมื่อจบกัณฑ์วันประเวศ ปีพาทย์จะบรรเลงเพลงพระยาเคิน เมื่อจบกัณฑ์ชุกชก ปีพาทย์จะบรรเลงเพลงเช่นเหล่า เมื่อจบกัณฑ์จุลพน ปีพาทย์จะบรรเลง

เพลงรวสามลา เมื่อจบกัณฑ์มหาพน ปี่พาทย์จะบรรเลงเพลงเชิดกลอง เมื่อจบกัณฑ์
 กุมาร ปี่พาทย์จะบรรเลงเพลงเชิดฉิ่งโอด (คือ บรรเลงเพลงเชิดฉิ่งกับเพลงโอดสลับกัน
 สองสามครั้ง) เมื่อจบกัณฑ์มัทรี ปี่พาทย์จะบรรเลงเพลงทะขอยโอด(คือ การบรรเลง
 เพลงโอดกับเพลงทะขอยสลับกันไปสองสามครั้ง) เมื่อจบกัณฑ์สักกบรรพ ปี่พาทย์จะ
 บรรเลงเพลงเหาะ เมื่อจบกัณฑ์มหाराช ปี่พาทย์จะบรรเลงเพลงกราวนอก เมื่อจบกัณฑ์
 ฉกษัตริย์ ปี่พาทย์จะบรรเลงเพลงตระนอน เมื่อจบกัณฑ์นครกัณฑ์ ปี่พาทย์จะบรรเลง
 เพลงกลองโชนแล้วเชิด

ในกัณฑ์สุดท้ายนี้ ถ้าหากว่าหมุดงานแต่เพียงนี้ จะบรรเลงเพลงกราวรำติดกันไป
 ซึ่งแสดงว่าเป็นการเลิกงาน เพราะเพลงกราวรำเป็นเพลงที่แสดงความยินดีปรีดา
 ปราโมทย์ที่ได้ประกอบกุศลกิจสำเร็จเรียบร้อยไปด้วยดี

ส่วนพิธีของประชนอีกรูปแบบหนึ่งเมื่อตอนแรกเกิด ไม่มีพิธีใด ๆ มักจะมาเริ่มทำ
 กันในตอนทีเด็กมีอายุครบหนึ่งเดือนแล้วเรียกว่า "พิธีโกนผมไฟ"

พิธีโกนผมไฟ

บางทีทำกันอย่างย่อ ๆ โดยมีญาติผู้ใหญ่หรือเพื่อนฝูงที่เคารพนับถือมาร่วม
 ประกอบพิธี และให้ผู้ใหญ่ผู้ที่เป็นที่เคารพนับถือเริ่มตัดหรือโกนผมไฟเด็กนั้นเป็นคน
 แรกเท่านั้น แต่ถ้าเป็นผู้ที่มีฐานะดี จะมีพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์หรือฉันภัตตาหาร
 และมีวงปี่พาทย์บรรเลง

งานโกนจุก

การที่จะโกนจุกบุตรหลานนี้ สำหรับประชาชนทั่วไป มิได้กำหนดอายุไว้แน่นอน
 เหมือนอย่างของพระมหากษัตริย์ อาจจะโกนเมื่ออายุตั้งแต่ 9 ขวบขึ้นไป

งานโกนจุกจะกระทำเป็น 2 วัน วันแรกเป็นวันเจริญพระพุทธมนต์ เริ่มต้นด้วยปี
 พาทย์บรรเลงเพลงโหมโรงเย็น เพลงชุดโหมโรงเย็นนี้มีหลายเพลงด้วยกัน เริ่มตั้งแต่เพลง
 ตาตุการ ตระรวสามลา ด้นซุบ เพลงเข้าม่าน ปฐม ลา เสมอ เชิด กลม ชำนาญ กราวใน
 เพลงด้นซุบ และลา จึงจบชุดโหมโรงเย็น เมื่อพระสงฆ์ที่ได้รับนิมนต์เดินมา ปี่พาทย์
 บรรเลงเพลงช้าประกอบกิริยาเดินมา ด้วยความมงดงามตามเสขียวัตร ครั้นพระสงฆ์ได้นั่ง
 ณ อาสนะที่จัดไว้พร้อมแล้ว เตรียมที่จะพาเด็กผู้ที่จะโกนจุกออกมาฟังพระพุทธมนต์
 เด็กที่จะโกนจุกในวันนี้จะต้องแต่งตัวอย่างสวยงาม สวมกระหล่ำกำไล มีเกี้ยวรอบจุกและ
 ปักปิ่นอันงดงาม ถือกระบองเพชร (คือสิ่งที่ทำด้วยโบลานไขว้ขัดข้างหัว เหมือนพญา
 นาค มีอักษรจารึกคาถาอันเป็นมงคล) ถือพาดบ่าให้ผู้ใหญ่คนใดคนหนึ่งอุ้มเด็กออก

มายังที่พระจะเจริญพระพุทธมนต์ ขณะที่อุ้มเด็ก โคนจุกออกมาในปีพาทย์บรรเลงเพลงกลม สมมติว่ามีเทพยดาผู้สูงศักดิ์แวดล้อมมาด้วย ครั้นพระเจริญพระพุทธมนต์จบ ปีพาทย์จะบรรเลงเพลงกราวโนและเชิด เป็นการส่งพระกลับ

ส่วนในตอนกลางคืน ถ้าต้องการสนุกสนาน มีมหรสพอันใดแล้วแต่ความประสงค์ของเจ้าภาพ

รุ่งขึ้นเป็นวัน โคนจุก ฤกษ์ โคนจุก โดยมากมักจะเป็นตอนเช้า ราวเวลาห้ารุ่ง ในวันนี้ถือกันเป็นเฉพาะว่าจะไม่ให้มีเสียงอันใดดังขึ้นก่อนที่พระจะเจริญชัยมงคลคาถา เพราะฉะนั้นวงปีพาทย์ที่มาเตรียมพร้อมในวันนี้ จะต้องระมัดระวังไม่ให้เกิดเสียงใด ๆ ขึ้น แม้เมื่อพระสงฆ์มา มิได้บรรเลงเพลงอะไร ในวันที่เด็กจะแต่งกายด้วยนุ่งขาวห่มขาวมายังที่ที่เตรียมไว้ และในที่นั้นจะมีทั้งกรรไกรที่จะตัดจุก มืด โคน และสิ่งอุปกรณ์ต่าง ๆ พร้อมมูล บรรดาผู้หลักผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือซึ่งจะร่วมพิธีตัดจุกมาห้อมล้อมอยู่ ณ ที่นี้ พระสงฆ์จะเริ่มเจริญพระพุทธมนต์ชัยมงคลคาถาไปจนจะถึงคำว่า “ชยันโต” จึงหยุด ต่อเมื่อถึงกำหนดฤกษ์พระสงฆ์จะเริ่มสวดคำว่า ชยันโต ต่อไปพร้อมกับถันฆ้องชัย และผู้ซึ่งเป็นอาวโสใช้กรรไกรตัดจุกเด็ก ในขณะนั้นปีพาทย์จะเริ่มบรรเลงเพลงโหมโรงเช้า ซึ่งมีเพลงสาธุการ เหาะ รัว กลม และขำนาญ ตามลำดับ ครั้นได้ตัดจุกและ โคนผมจนเป็นที่เรียบร้อยแล้ว จึงนำเด็กนั้นมานั่งยังหน้าเบญจา ซึ่งมีบาตรหรือกระถางน้ำมนต์ตั้งอยู่ แล้วพระสงฆ์มาตักน้ำมนต์ในบาตร หรือกระถางนั้นรดราดศีรษะและตัวเด็กนั้น ต่อจากพระสงฆ์เป็นผู้หลักผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือ หรือญาติตามลำดับมารดน้ำอาบให้เด็กเพื่อเป็นสิริมงคล ในขณะที่อาบน้ำเด็กนี้ปีพาทย์จะบรรเลงเพลงลงสรลงตลอดไปจนกว่าจะเสร็จ ต่อจากนั้นจึงถึงเวลาถวายภัตตาหารแก่พระภิกษุสงฆ์ที่มาเจริญชัยมงคลคาถา โดยให้เด็กไปเปลี่ยนเครื่องแต่งตัวใหม่มาให้คงาม ร่วมถวายอาหารประเคนแก่พระภิกษุสงฆ์

ขณะที่พระภิกษุสงฆ์ฉันภัตตาหารนี้ ปีพาทย์จะบรรเลงเพลงถึงพระฉันตามประเพณี และเมื่อพระฉันภัตตาหารเสร็จเรียบร้อยด้วยธำมณีเสร็จ จะกลับปีพาทย์บรรเลงเพลงพระเจ้าลอยถาด

พิธีทำขวัญ พิธีทำขวัญนี้จะทำในตอนเช้านั้นก็ได้ หรือจะเลื่อนไปทำในตอนบ่ายเพื่อความสะดวกก็ได้ เมื่อผู้ทำขวัญดำเนินพิธีต่าง ๆ ตามพิธีกรรมของเขาแล้ว และกล่าวว่าทำขวัญเป็นการเรียกมิ่งขวัญให้แก่เด็ก ต่อจากนั้นผู้ทำขวัญจะจุดเทียนที่ติดกับแว่นส่งต่อ ๆ ไป เพื่อเวียนเทียนรอบเด็กเป็นการสมโภช บรรดาญาติมิตรทั้งหลายมานั่งเป็น

วงล้อมรับเทียนเวียนวนต่อ ๆ กันไป ครั้นครบ 3 รอบแล้ว ผู้ทำขวัญจะรับเทียนนั้นมา โบกควันและเป่าควันไปยังเด็กผู้นั้น ในตอนที่เวียนเทียนนั้นปีพาทย์บรรเลงเพลงเรื่องทำขวัญ ต่อมาเมื่อผู้ทำขวัญได้ดับเทียน โบกควันนั้น ปีพาทย์จะบรรเลงเพลงร่ำสามลา ต่อจากนั้นผู้ทำขวัญจะดักน้ำมะพร้าวอ่อนมาป้อนเด็กบ้าง หรือเอาผู้คลุมบายศรีออกห่อใบทองออกส่งให้แก่คนอุ้มไว้บ้าง ในตอนนี้ปีพาทย์จะบรรเลงเพลงกราวในตลอดไป แล้วค่อยทำด้วยเพลงเซ็ด ถ้าเสร็จพิธีเพียงนี้ปีพาทย์จะบรรเลงเพลงกราวรำต่อไป แสดงว่าจบงาน

พิธีอุปสมบท

เป็นประเพณีของผู้ชายชาวไทย เมื่อมีอายุครบ 20 ปีบริบูรณ์แล้ว จะต้องทำพิธีอุปสมบทเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา ถ้ามีเหตุขัดข้องก็เลื่อนไปได้ตามแต่กรณี พิธีอุปสมบทถือว่าเป็นพิธีสำคัญของผู้ชายชาวไทย เพราะฉะนั้นงานมักจะเริ่มด้วยการทำขวัญ ซึ่งเรียกว่า “ทำขวัญนาค” เพราะโดยประเพณีแล้วเรียกผู้ที่เข้าอุปสมบทว่า “นาค” เพราะฉะนั้นจึงเรียกว่าทำขวัญนาค การทำขวัญนาคจะจัดมณฑลพิธีเช่นเดียวกับทำขวัญลูกคือ มีบายศรีและเครื่องอุปกรณ์ต่าง ๆ พร้อมกับมีผู้ทำขวัญเริ่มต้นด้วยปีพาทย์โหมโรง และบรรดาญาติมิตร ที่เคารพนับถือทั้งหลายมาประชุม ณ มณฑลพิธีที่จะทำขวัญนั้น นาคผู้ที่จะรับการทำขวัญแต่งตัวสะอาดสวยงาม มาหมอบอยู่ ณ โถงบายศรี ผู้ทำขวัญจะเริ่มพิธี โดยทำนองทำขวัญตามแบบแผน ครั้นได้ว่าทำขวัญจบไปแล้ว จึงได้นำเอาแว่นที่ติดเทียน 3 อัน มาจุดไฟส่งให้แก่ญาติมิตรที่มานั่งล้อมวงอยู่นั้น ให้เวียนเทียนไปทางเบื้องขวาทีละเล่ม ๆ ตามลำดับ

ในตอนที่เวียนเทียนนี้ ปีพาทย์จะทำเพลง “เรื่องทำขวัญ” หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “เรื่องเวียนเทียน” ครั้นการเวียนเทียนได้เวียนครบ 3 รอบแล้ว ผู้ทำขวัญจะรวมเอาแว่นเทียนนั้นมาถือไว้ แล้วดับไฟ โบกควันเทียนไปยังนาค ขณะนี้ปีพาทย์จะบรรเลงเพลงร่ำสามลา ต่อไปผู้ทำขวัญจะดักมะพร้าวอ่อนและสิ่งต่าง ๆ ที่สมมุติว่าเป็นทิพย์อาหารบ้าง มาป้อนให้แก่ นาค แก่ผู้คลุมบายศรีออกห่อใบทองส่งให้นาคถืออุ้มไว้ พิธีเวียนเทียนในวันแรกจบลงเพียงเท่านี้

ส่วนในตอนกลางคืนจะเฉลิมฉลอง มีมหรสพเพื่อความรื่นเริงกันอย่างไรนั้น แล้วแต่อัธยาศัยของเจ้าภาพ

รุ่งขึ้นเป็นวันอุปสมบท ตอนนี้จะแห่ภาคไปวัดที่จะทำการอุปสมบท การแห่ไปนี้ จะมีผู้ถือเครื่องอัฐบริขาร พร้อมทั้งบาตรไตร ขณะที่จะแห่ภาคไปวัดนี้ ปี่พาทย์จะบรรเลงเพลงกลมไปจนถึงวัด ซึ่งสมมติว่ามีเทพยดาผู้สูงศักดิ์ร่วมไปในขบวนด้วย ในตอนทำพิธีที่วัดนี้ ปี่พาทย์จะมากอยบรรเลงอยู่ด้วย เริ่มด้วยแห่ภาคพร้อมด้วยไตร บาตร และอัฐบริขารเวียนรอบพระอุโบสถเป็นประทักษิณ 3 รอบ ปี่พาทย์บรรเลงกลมไปจนมากเข้าโบสถ์ เมื่อพระอุปัชฌาย์ได้ประกอบกิจกรรมเรื่องอุปสมบทแก่นาคนั้น ไปจนถึงได้ครองผ้า ตอนครองผ้านี้ ปี่พาทย์จะบรรเลงเพลงสาธุการ แล้วพระอุปัชฌาย์และคู่สาวจะดำเนินพิธีกรรมในเรื่องอุปสมบทต่อไปจนจบสิ้น เมื่อถวายสิ่งของแก่พระภิกษุเสร็จแล้ว พระภิกษุบวชใหม่ออกจากพระอุโบสถพร้อมด้วยญาติและมิตรที่เคารพนับถือ ตอนนีंपี่พาทย์จะบรรเลงเพลงกราวรำอีกครั้ง

พิธีสมรส

ในงานพิธีสมรสของชาวไทยนี้ มักจะใช้วงมโหรี หรือเครื่องสายบรรเลงประกอบพิธีสมรส ในสมัยโบราณนั้น เขาเริ่มต้นด้วยคู่บ่าวสาวร่วมกันใส่บาตรแด่พระภิกษุสงฆ์ ตอนเช้า พระภิกษุสงฆ์รับอาหารบิณฑบาตเสร็จแล้วเป็นอันหมดพิธีตอนเช้า ในตอนเย็นพระสงฆ์จึงมาเจริญพระพุทธมนต์ คู่บ่าวสาวนั่งฟังพระภิกษุสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ โดยมากมักจะนั่งห่าง ๆ กัน เพราะว่าเจ้าบ่าวเจ้าสาวในสมัยโบราณนั้นมักจะยังไม่คุ้นเคยกัน เพื่อนเจ้าบ่าวเจ้าสาวนั่งกันอยู่คนละข้าง

เมื่อพระเจริญพระพุทธมนต์จบแล้วก็ประพรมน้ำมนต์ ซึ่งในตอนนี้เรียกว่า “ซัดน้ำ” คือ พระภิกษุท่านได้ประพรมน้ำมนต์ แก่เจ้าบ่าวเจ้าสาวนั้นจนโชกโชนทีเดียว บรรดาเพื่อนเจ้าบ่าว เพื่อนเจ้าสาวทั้งสองข้างต่างพยายามเบียดเจ้าบ่าวและเบียดเจ้าสาวเข้าไป เพื่อจะให้ทั้งสองคนเข้ามาชิดกันมากที่สุด เป็นเรื่องสนุกสนานของสมัยโบราณ แต่สมัยปัจจุบัน แม้จะดำเนินพิธีอย่างเดียวกัน ไม่มีการสนุกสนานอย่างแบบนั้น

ส่วนการบรรเลงมโหรีประกอบพิธีนี้ จะดำเนินไปตามลำดับดังนี้ เริ่มต้นด้วยมโหรีบรรเลงโหมโรง พระสงฆ์จะมาถึงชั้บ้านซึ่งจัดเป็นพิธีสมรสนั้น เมื่อขณะที่พระสงฆ์เจริญมงคลคาถาไปนั้น เจ้าบ่าวเจ้าสาวจะนำขันข้าวออกมาแล้วจับทัพพ้อันเดียวกันใส่บาตรของพระภิกษุสงฆ์ซึ่งวางเรียงไว้ และถวายอาหารบิณฑบาตแก่พระภิกษุ ในตอนที่พระภิกษุฉันอาหารบิณฑบาตนี้ มโหรีจะบรรเลงเพลงค่อ ๆ เป็นการขับกล่อม แต่ไม่ใช่เพลงถึงพระฉันเหมือนปี่พาทย์ มโหรีบรรเลงไปจนพระฉันเสร็จเรียบร้อยจึงหยุด

ต่อเมื่อพระยาศรีพิเศร้างและเดินกลับ มโหรีจึงบรรเลงเพลงเล็ก ๆ สั้น ๆ เพลงใดเพลงหนึ่งเป็นการส่งพระอีกครั้งหนึ่ง ในตอนเย็นมโหรีจะเริ่มบรรเลงเป็นการโหมโรงก่อน เมื่อพระมาเจริญพระพุทธรูปจนดับแล้ว ประพรมน้ำพระพุทธรูปแก่คู่บ่าวสาวซึ่งมานั่งฟังพระพุทธรูปอยู่แล้ว ครั้นพระสงฆ์ได้ประพรมน้ำมนต์ทุก ๆ องค์แล้ว บรรดาญาติผู้ใหญ่จึงได้เข้าห้ตั้งน้ำพระพุทธรูปแก่คู่บ่าวสาวต่อมาในตอนที่พระสงฆ์ประพรมน้ำพระพุทธรูปและบรรดาญาติมิตรจะห้ตั้งน้ำพระพุทธรูปแก่คู่บ่าวสาว มโหรีหรือเครื่องสายก็จะบรรเลงเพลงที่เป็นมงคลต่าง ๆ จะมีร้องหรือไม่มีร้องก็ได้ ไปจนหมดแขกที่มาห้ตั้งน้ำพระพุทธรูป

ในสมัยโบราณฤกษ์ส่งตัว มักจะไม่ใช้วันที่ประกอบพิธีแต่งงาน โดยมากมักจะ เป็นวันที่ถัดไปอีก เพราะฉะนั้นก่อนที่จะถึงวันส่งตัวนั้น เจ้าบ่าวจะต้องไปอยู่ในเรือนหอ แต่ผู้เดียวก่อน ในตอนเหล่านี้บางที่เขามิมโหรีบรรเลงด้วย เรียกว่า “กล่อมหอ” ไปจนถึง ฤกษ์ที่จะส่งตัว เมื่อได้นำตัวเจ้าสาวส่งให้แก่เจ้าบ่าว ณ เรือนหอ นั้นแล้ว จึงจะเป็การหมด พิธี

ในสมัยปัจจุบันเราได้เปลี่ยนแปลงรวบรัด แต่ว่ายังถือพิธีโบราณอยู่ด้วย จึงนำมา ผสมกัน คือเริ่มพระสงฆ์มาเจริญพระพุทธรูปพร้อมด้วยสวดชัยมงคลคาถา คู่บ่าวสาว ใส่บาตรร่วมทัพพีกัน และถวายอาหารบิณฑบาตแก่พระภิกษุสงฆ์ พระภิกษุสงฆ์ฉัน อาหารบิณฑบาตเสร็จแล้ว จึงได้ประพรมน้ำพระพุทธรูปแก่คู่บ่าวสาวนั้น ครั้นถวาย ไทยทานแก่พระภิกษุเสร็จ พระภิกษุกลับ เป็นเสร็จพิธีตอนเช้า ส่วนตอนเย็นเป็นพิธี ห้ตั้งน้ำพระพุทธรูป โดยเชิญแขกหรือที่เคารพนับถือต่าง ๆ มาร่วมกันจะเป็นสถานที่ เดียวกันหรือจะเป็นสถานที่อื่น แล้วแต่สะดวกแก่เจ้าภาพ การบรรเลงมโหรีในตอนเช้า เช่นเดียวกันกับที่กล่าวในตอนก่อน ส่วนตอนเย็นมโหรีหรือเครื่องสายจะเริ่มบรรเลง ก่อนถึงเวลาแขกมาเรื่อย ๆ ไป ขณะที่ได้ฤกษ์แขกเริ่มห้ตั้งน้ำพระพุทธรูปแก่คู่บ่าวสาว นั้น มโหรีหรือเครื่องสายจะบรรเลงเพลงที่เป็นมงคลต่าง ๆ โดยมากมักจะมีการ้องส่ง ด้วยไปจนเสร็จงานและบางที่มีเลี้ยงข้าวปลาอาหารกันอีกเป็นการสนุกสนาน ระหว่าง เพื่อนฝูงรุ่นเดียวกันบ้างหรือที่เคารพนับถือบ้าง แล้วแต่สมควร ส่วนมโหรีหรือเครื่องสาย ก็ขับกล่อมไปจนหมดเวลา

งานศพ

เมื่อมีคนตาย การประกอบพิธีศพเป็นไปตามฐานะของญาติมิตรที่เป็นเจ้าภาพ โดยปกติจะมีพระสงฆ์มาสวดพระอภิธรรมในคืนวันนั้น และคืนต่อ ๆ มาแล้วแต่จะกำหนดว่าเป็นกี่วัน

ในงานศพนี้ดนตรีที่บรรเลงประกอบใช้ปี่พาทย์ที่เรียกว่า “ปี่พาทย์นางหงส์” การบรรเลงปี่พาทย์นางหงส์ประกอบงานศพในสมัยโบราณนั้นบรรเลงอยู่แต่เพลงนางหงส์สองชั้นเพลงเดียวเท่านั้น แต่ในสมัยปัจจุบันเมื่อเกิดนิยมเพลงสามชั้นกันขึ้น เพลงนางหงส์ได้รับตกแต่งขยายขึ้นเป็นสามชั้นด้วย และการบรรเลงนางหงส์สามชั้นนี้ได้วิวัฒนาการออกไปเป็นอันมาก เริ่มด้วยเพลงนางหงส์สามชั้นแล้วบรรเลงเพลงสามชั้นอื่น ๆ ซึ่งกลองมลายูตีประกอบจะตีหน้าทับนางหมายแล้วออกเพลงเร็วและเพลงเบ็ดเตล็ดอีกเพลงหนึ่งจึงลงลูกหมด

การบรรเลงเพลงปี่พาทย์นางหงส์ในวันที่พระสงฆ์มาสวดศพนี้ จะบรรเลงสลับกับพระสวดจนครบสี่จบ จึงบรรเลงเพลงนางหงส์สองชั้นอย่างโบราณปิดท้ายอีกครั้งหนึ่ง ถ้าเป็นวันประชุมเพลิงเปิดศพบำเพ็ญกุศลตั้งแต่ตอนเช้า ปี่พาทย์จะบรรเลงประโคมไปเป็นระยะ ๆ แต่ถ้าหากว่าเป็นเวลาเที่ยงเรียกว่า “ข้าเที่ยง” นั้น ปี่พาทย์นางหงส์จะบรรเลงกันอย่างสนุกสนาน คือเริ่มด้วยเพลงนางหงส์สามชั้น เพลงเร็ว และเพลงสามชั้นอื่น ๆ และออกเพลงเร็ว ต่อจากนั้นจะออกเพลงถึง กราวนอก แล้วออกภาษาต่าง ๆ เช่น จีน เขมร ตะลุง พม่า เป็นต้น แล้วสุดท้ายลงเพลงเร็วอีกทีหนึ่ง จึงออกลูกหมด นับว่าเป็นเพลงที่บรรเลงกันอย่างสนุกสนานกินเวลามากทีเดียว เป็นการข้าเที่ยง ถ้าหากว่ายังตั้งต่อไปอีกวันหนึ่งเวลาข้าค่ำ บางทีจะบรรเลงออกภาษาเช่นนี้อีกครั้งหนึ่งเหมือนกัน แต่ถ้าประชุมเพลิงในตอนบ่ายนั้น พอเคลื่อนศพออกจากที่ตั้ง ไปยังเมรุปี่พาทย์จะบรรเลงเพลงสองไม้สองชั้นประกอบการยกศพ จนเวียนศพรอบเมรุและขึ้นตั้ง เสร็จจึงหยุดแล้วประโคมเรื่อย ๆ ไปจนกว่าจะถึงเวลาประชุมเพลิง ครั้นผู้ใหญ่ที่ได้รับเชิญมาเป็นผู้นำจุดเพลิง ได้เริ่มจุดเพลิงแล้ว ปี่พาทย์เริ่มบรรเลงเพลงนางหงส์ ตามที่ได้อธิบายมาแล้ว ไปจนกว่าแขกที่มาประชุมเพลิงจะกลับ

ถ้าวันต่อมาจะมีพิธีทำบุญอุทิศ กิจกรรมทั้งหลายตลอดจนการบรรเลงปี่พาทย์ เป็นเหมือนอย่างงานที่มีพระสงฆ์มาฉันอาหารบิณฑบาตเวลาเช้าอย่างทีกล่าวมาแล้ว

ส่วนการบรรเลงปี่พาทย์มอญในงานศพ ที่นิยมใช้กันอยู่เป็นอันมากในปัจจุบันนี้เป็นความนิยมที่เกิดขึ้นโดยเอาอย่างสืบต่อกันมา และเสียงปี่มอญกับทำนองเพลงโหม

หวนและกระหึ่ม เหมาะกับงานศพ ทำให้ความนิยมแพร่หลายออกไป ซึ่งเพิ่งจะเกิดขึ้น
ราว ๆ สมัยต้นรัชกาลที่ 6

วัฒนธรรมการไหว้ครูของคนตรีไทย

การไหว้ครูของคนตรีไทยนั้นมีหลายอย่าง เวลาก่อนนอนเราสวดมนต์ไหว้พระ
แล้วก็ไหว้ครูบาอาจารย์ด้วย นี่ก็เป็นการไหว้ครูโดยปกติวิสัย เราไหว้ทุกวันจะเป็นวัน
ไหนก็ได้ แต่ถ้าเป็นการประกอบพิธีไหว้ครูที่เป็นพิธีรีตอง มีเครื่องสังเวท มีครูเป็น
หัวหน้าอ่านโองการตามแบบแผนอย่างนี้ จะต้องทำในวันพฤหัสบดีเท่านั้น เพราะถือว่า
พระพฤหัสบดีเป็นครูทั่วทุกวิชาบ้านใดมีเครื่องเป่าพาทย์ มีผู้บรรเลงเป็นหมู่คณะ มักจะ
ประกอบพิธีไหว้ครูเป็นประจำทุก ๆ ปี ส่วนคณะที่เป็นอดีตเรก เช่นมหาวิทยาลัย หรือ
ธนาคาร หรือสถาบันใด ๆ ก็ตาม มักจะเลือกทำตามโอกาสที่อำนวย

เนื่องจากไทยเราเป็นพุทธมามกะ พิธีไหว้ครูจึงมักจะเริ่มด้วยพิธีสงฆ์ก่อนคือ
ในวันพุธตอนเย็นจะมีพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ รุ่งเช้าวันพฤหัสบดีถวายอาหาร
บิณฑบาต เมื่อพระสงฆ์เสร็จภัตติกิจแล้ว จึงจะเริ่มพิธีไหว้ครู แต่พิธีสงฆ์นี้ไม่ได้อยู่ใน
ระเบียบว่าจะต้องมี บ้านใดหรือคณะใดไม่สะดวกจะไม่มีก็ได้ คือ เริ่มต้นด้วยการไหว้ครู
ในวันพฤหัสบดีทีเดียว ซึ่งจะต้องทำในตอนเช้า สถานที่ประกอบพิธีไหว้ครูควรมีที่
กว้างพอที่ศิษยานุศิษย์และผู้ร่วมพิธีจะนั่ง สิ่งที่จะตั้งสำหรับไหว้จะต้องมีที่ตั้งพระพุทธรูป
และเครื่องบูชาพร้อมไว้ทางหนึ่ง ส่วนอีกทางหนึ่งจัดตั้งเครื่องดนตรีไทยต่าง ๆ ให้
เป็นระเบียบและสวยงาม โดยไม่ต้องจัดเป็นวง และจะต้องมีตะโพนลูกหนึ่งตั้งอยู่ด้วย
เพราะในทางคนตรีไทยถือว่าตะโพนสมมติแทนองค์พระปรคนธรรพ แต่ถ้าจะมีหน้าโขน
ตั้งด้วยก็ได้

หน้าโขนที่ควรจะต้องตั้งก็คือหน้าฤาษี พระปรคนธรรพ พระวิศุกรรม
พระปัญจสีขร พระพิราพ แต่ถ้าจะเพิ่มหน้าพระอิศวร พระณารายณ์ พระพรหม
พระกณเศศ

ส่วนเครื่องบูชากระยาบวชก็มีดอกไม้ ธูป เทียน หัวหมู เป็ดไก่ กุ้ง ปลา บายศรี
ปากชาม ขนมต้มแดง ต้มขาว ผลไม้ต่าง ๆ หากว่าในพิธีนั้นไหว้พระพิราพด้วย ก็จะต้อง
มีเครื่องคืบอีกชุดหนึ่งเหมือนกับเครื่องชุดดั้งที่ได้กล่าวมาแล้ว เครื่องสังเวทเหล่านี้จะมี
เป็นคู่หรือเพิ่มเติมอย่างไรก็ได้

อีกอย่างหนึ่งคือขันกำนล ซึ่งมีขันล้างหน้าใส่ดอกไม้รูปเทียน ผ้าขาว หรือผ้าเช็ดหน้า และเงินกำนล ซึ่งโบราณใช้ 6 บาท ถ้าจะมีปีพาทย์บรรเลงเพลงหน้าพาทย์ประกอบด้วยก็ได้แต่จะต้องมีขันกำนลเช่นเดียวกัน เช่นเดียวกันให้ผู้บรรเลงปีพาทย์ครบ ทุก ๆ คนทั้งวง ครูผู้ทำพิธีจะต้องนุ่งขาวห่มขาว เมื่อได้จุดรูปเทียนบูชาเสร็จแล้วครูจะทำน้มนต์ ในขณะที่นั้นศิษย์และผู้จุดรูปเทียนบูชา อธิษฐานตามแต่จะประสงค์แล้วครูผู้ทำพิธีจะเริ่มกล่าวโอองการนำให้ผู้ร่วมพิธีว่าตาม ซึ่งเริ่มด้วยการบูชาพระรัตนตรัย และไหว้ครูบาอาจารย์ บิดามารดา ขอรพรต่าง ๆ ตามแบบแผนซึ่งแต่ละครูแต่ละอาจารย์อาจจะผิดแผกแตกต่างกันไปบ้าง แล้วปีพาทย์ก็จะบรรเลงเพลงหน้าพาทย์ตามที่ครูผู้กระทำพิธีนั้นจะเรียก ต่อจากนั้นก็กล่าวถวายเครื่องสังเวช และเว้นระยะสักครูหนึ่งจึงได้กล่าวลาเครื่องสังเวช ต่อจากนั้นครูผู้เป็นประธานก็จะประพรมน้มนต์และเจิมเครื่องดนตรีและหน้าโขนต่าง ๆ จนครบถ้วน หลังจากนั้นจึงจะประพรมน้มนต์และเจิมให้แก่ศิษย์และผู้ร่วมพิธี เป็นอันเสร็จการไหว้ครู หลังจากพิธีไหว้ครูแล้ว จึงจะถึงพิธี “ครอบ” ซึ่งจะทำติดต่อกันไป ครอบในที่นี้หมายถึงการประสิทธิประสาทวิชาวิทยาการหรืออนุมติให้เริ่มเรียนในชั้นนั้น ๆ ได้ วิธีการครอบก็แล้วแต่กรณีของศิลปะนั้น ซึ่งอาจไม่เหมือนกัน ส่วนในศิลปะดนตรีไทย ถือว่า ปีพาทย์เป็นหลักสำคัญของดนตรีทั้งหลาย จึงครอบด้วยเครื่องดนตรีในวงปีพาทย์

การครอบของการเรียนปีพาทย์นั้น มีขั้นตอนเป็นลำดับไป เหมือนกับการเรียนวิชาสามัญ เป็นประถม มัธยม และอุดม

1. ชั้นแรกทีเดียวนั้นเป็นครอบอย่างย่อ ผู้เรียนนำดอกไม้ รูปเทียน และเงินกำนลมาอบให้แก่ครูด้วยคารวะ แล้วครูก็จับมือศิษย์ผู้นั้นให้ตีฆ้องวงใหญ่ ขึ้นต้นเพลงสาธุการสามครั้งก็เป็นอันเสร็จ ถือเป็นว่าศิษย์ผู้นั้นเป็นอันเริ่มเรียนปีพาทย์ต่อไปได้ โดยต่อเพลงสาธุการต่อไปจากผู้หนึ่งผู้ใดก็ได้จนจบ แล้วก็เรียนเพลงในชุดโหมโรงเย็น ซึ่งยกเว้นเพลงตระไว้เพลงหนึ่ง และเรียนเพลงอื่น ๆ ต่อไปตามแต่ครูจะเห็นสมควร

2. การครอบอันดับที่สอง ก็คือเมื่อศิษย์เรียนเพลงโหมโรงเย็นจนจบแล้ว และเริ่มเรียนเพลงตระโหมโรง ซึ่งได้เว้นไว้เมื่อเรียนชั้นแรก โดยครูจับมือให้ตีฆ้องวงใหญ่ ขึ้นต้นเพลงตระ 3 ครั้ง

3. การครอบอันดับที่สาม เป็นการเริ่มเรียนเพลงโหมโรงกลางวัน ซึ่งครูก็จะจับมือให้ตีเพลงกระบองกัน

4. อันดับที่สุด เริ่มเรียนการบรรเลงหน้าพาทย์ชั้นสูง ในขั้นนี้ครูมักจะจับมือให้ตี เพลงบาทสฤณี

5. อันดับที่ห้า เมื่อเริ่มเรียนเพลงองค์พระพิราพ ซึ่งถือว่าเป็นเพลงสูงสุด วัฒนธรรมการไหว้ครูวิธีคนศรีไทยนั้น มีระเบียบ วิธี ปฏิบัติ กันมาช้านานและ สืบทอดกันจนถึงสังคมไทยยุคปัจจุบัน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย